

BİR KARŞILAŞTIRMA DENEMESİ: “CEMİLE”LER

Fatmagül KÜÇÜK TURSUN*

Öz

Karşılaştırmalı edebiyat, edebi eserlerin birçok açıdan belli bir yöntemle karşılaştırılması esasına dayalı bir bilimdir. Ancak, bu bilim işlevsel olarak kullanıldığında bir önem kazanır. Türk dilinin değişik lehçelerindeki eserler bu açıdan neredeyse hiç incelenmemiştir. Türk dilinin farklı lehçelerinden doğan söz konusu edebiyatların Sovyetler Birliği 'nin dağılmasından sonra birbirleriyle yüzleşebilmeleri bu durumu gözler önüne sermektedir. Bu yüzden çalışmamızda, Anadolu ile Kırgızistan 'da yetişen iki ayrı yazarın, birbirine yakın tarihlerde, aynı adla yazdığı eserlerini inceledik. Bu eserlerden ilki Cengiz Aytmatov 'un Cemile adlı eseri(1958) bir hikâyedir, Orhan Kemal'in Cemile'si ise (1952) bir romandır. Cengiz Aytmatov'un Orhan Kemal'in romanını okuyup okumadığı bilinmez ama her iki eserdeki Cemilelerin bazı yönlerden birbirine benzemesi oldukça dikkat çekicidir. Türk kültürünün iki farklı sahasında yetişen ve iki farklı yürekte doğan söz konusu eserlerde kullanılan kültürel kodlar, iki eseri birbirine benzeten unsurlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca aşk, insan, töre, aile, sosyal sınıf farkları, özgürlük mücadelesi, haklar her iki eserin temelini oluşturan diğer unsurlardır.

Anahtar Kelimeler: Cemile, Orhan Kemal, Cengiz Aytmatov, Aşk, Karşılaştırmalı Edebiyat.

A COMPARISON TRIAL: "CEMİLE"S

Abstract

Comparative literature, literary works a certain way in many respects is a science based on a comparison. But this science, when used as a functional gains importance. Works in the Turkish dialect has never been investigated in this respect almost. Arising from different dialects of

Turkish language, literature comes after the collapse of the Soviet Union able to confront each other in this case reveals. So in our study, Anatolia grown in Kyrgyzstan with two separate author, together recently, his works have examined the same name. The first of these works of Chingiz Aitmatov's works Cemile (1958) is a story, while Orhan Kemal's Cemile (1952) is a novel. Chingiz Aitmatov's novel is reading Orhan Kemal 's the unknown, but both are alike in some ways in the work of Cemil is quite remarkable. Turkish culture grown in two different fields and heartfelt nature of these works used in two different cultural codes, the similarity between the two works emerges as the elements. Also love, people, customs, family, social class differences, the struggle for freedom, rights, both are other elements that form the basis of the work.

Keywords: *Cemile, Orhan Kemal, Cengiz Aytmatov, Love, Comparative Literature.*

Giriş

Karşılaştırmalı edebiyat nedir? Karşılaştırmalı edebiyat nasıl yapılır? İki ya da daha fazla eser arasındaki benzerlik, farklılık ya da ortaklıkları incelemek karşılaştırmalı edebiyat mıdır? Karşılaştırmalı edebiyatta hangi metinler hangi kıstaslarla incelenmelidir? Aynı milletten, kültürden ya da dilden seçilen iki eserin karşılaştırılması bir yöntem midir? Karşılaştırmalı edebiyat yöntem olarak kullanılmayacaksa eserler farklı millî edebiyatlardan mı seçilmelidir? Aynı edebiyat alanından seçilen iki eserin karşılaştırılması dil, kültür ve gelenek olarak birbirine daha fazla bağı bulunduğundan daha doğru olmaz mı, gibi sorulara verilen cevaplarla üzerine değişik görüşler bulunan karşılaştırmalı edebiyat, başlangıcından günümüze gelişerek gelen ve bugün hala gelişme sürecini tamamlamamış bir disiplindir. Bugüne kadar Türk edebiyatının kendi içinde yaptığı karşılaştırmalar vardır. Şerhlerde, nazirelerde ve varyantlaşmanın olduğu sözlü türlerin incelenmesinde karşılaştırma bir yöntem olarak kullanılmıştır. Karşılaştırmalı edebiyat, yöntem olarak yeni değildir ancak geliştirilen bakış açılarıyla inceleme yapma şekli yenidir.

Rousseau ve Pichois'e göre karşılaştırmalı edebiyat, analogi, akrabalık ve etkileşim gibi unsurlarla edebiyat ve diğer alanlarda zaman ve mekân, uzaklık ya da yakınlık açılarından var olan olaylarla edebî metinleri birbirine yaklaştırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca karşılaştırma yapabilmek için edebî metinlerin birçok dile ve kültüre ait olmaları ve aynı geleneğe ait bulunmaları önemlidir (Rousseau ve Pichois, 1994: 182).

Karşılaştırmalı edebiyat konusunda çalışmaları olan Wellek, karşılaştırmalı edebiyat teriminin zor bir terim olduğunu belirterek,

karşılaştırmanın edebî eser inceleme kısmında görülen akademik başarısızlığın nedeninin terimin kendisi olduğunu savunur. Terim olarak birçok disiplinde kullanılan bir yöntemden bahsettiğinin farkında olan Welles, karşılaştırmalı edebiyatın iki millî edebiyat arasında ve bütün bileşenlere bağlı olarak yapılması taraftarıdır (Welles ve Austin, 1993: 31-35).

Edebiyat eserlerini inceleyen, araştıran ve edebiyat biliminin bir dalı olan karşılaştırmalı edebiyat batıda “*komparatistik*” olarak adlandırılmıştır. Komparatistik, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından inceleyerek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit edip nedenleri üzerine yorumlar getirmeyi amaçlar (Aytaç, 1997: 7, 1999: 15). Komparatistiğin asıl amacı, birçok eseri çalışma konusu yaparak bakış açısını genişletmektir (Aytaç, 1997: 72).

Enginün, karşılaştırmalı edebiyat terimi yerine mukayeseli edebiyat terimini kullanır ve mukayeseli edebiyatın amacının, çeşitli edebiyatların ürünlerini aralarındaki münasebetler bakımından incelemek olduğunu söyler. Ayrıca karşılaştırmalı edebiyatın XIX. yüzyılda ortaya çıkan milliyetçiliğe karşı oluşturulduğunu da belirterek karşılaştırmalı edebiyatın farklı bir yönüne dikkat çeker (Enginün, 1992: 14-16).

Karşılaştırmalı edebiyatı ve karşılaştırmalı edebiyatın doğuşunu farklı bir bakış açısıyla, “ben” ve “öteki” kavramlarıyla açıklamaya çalışan Özcan, karşılaştırmalı edebiyat anlayışı temelinde toplumların varlıklarını sözlü ve yazılı olarak ifade etmelerinden çok daha eskiye giden bir anlayış olduğuna, öznenin ötekini varoluşunu keşfettiğinde ötekini anlama çabası sonucu oluşan tapınma araçlarına, mitlere, efsanelere ve destanlara dikkat çeker. Ötekini anlama çabasını doğuran varoluş keşfi, tanrılar, ritler, ayinler ve törenlerle açıklanmaya çalışılır. Kendi çabasının karşısında ötekiyle yaşanan karşılaşma, farklı alanlardaki, farklı zamanlardaki ürünler farklılıklar ya da benzerlikler açısından karşılaştırılma ile kavranmaya çalışır (Özcan, 2002: 364).

Karşılaştırmalı edebiyatı bir edebiyata ya da bazı edebiyatlara odaklamak doğru değildir. Edebiyat çerçevesinde üretilen eserler arasındaki ilişki, karşılaştırmalı olarak çalışmaya zemin hazırlar. “*Karşılaştırmalı edebiyat, sınırlı ve kesin bir alana uygulanabilecek bir teknik değildir. Geniş ve çok yönlü oluşuyla, hangi zaman ve zeminde olsun, meraktan, sentez zevkünden ve her türlü edebî gelişmeye açıklıktan meydana gelmiş bir ruh halini yansıtır.*” (Rousseau ve Pichois, 1994: 49). Karşılaştırmalı edebiyat, aralarında benzerlik ya da farklılığa dayanan bir ilişki bulunan tüm edebî türlerde, millî ve milletlerarası olarak, yazarların/şairlerin kendi eserleri arasında, aynı dönemde yaşayan farklı

yazarların/şairlerin ürettiği eserler arasında yapılabilen temel olarak mukayeseye dayalı bir bilimdir.

Makalemizde karşılaştırmalı edebiyatın “bakış açısını genişletme” işlevini kullanarak, Türk dilinin farklı lehçelerinde, birbirinden farklı türlerde, farklı tarihlerde, farklı yazarlarca ancak aynı adla kaleme alınan iki eseri inceledik.

Orhan Kemal’in ve Cengiz Aytmatov’un Cemileleri

Edebî türler, kullanılan teknikler açısından birbirinden farklılaşarak çeşitlenirler. Bu nokta da metinlerde “gelişmişlik” kavramı karşımıza çıkar. Bir metin diğere göre gelişmiş midir, değil midir? Bu sorunun yanıtı iki metnin çeşitli ölçütlere göre incelenmesinde saklıdır.

“İnsana özgü bir gerçekliğin, kurmacanın imkânlarıyla yorumlanması, dönüştürülmesi ve onun gerçekliğinin somutlaştırılması özelliğinde birleşen anlatma esasına bağlı edebî metinler arasında, şüphesiz en gelişmiş olanı roman ve hikâyedir.” (Özerinç, 2010: 1).

Gerçekliğin kurmacanın imkânlarıyla yorumlanması sonucu oluşturulan eserlerden biri Orhan Kemal’in “Cemilesi”, diğeri ise Cengiz Aytmatov’un “Cemile”sidir. Buna bağlı olarak bu iki esere ve oluştukları bağlamlara değinmek yerinde olacaktır. Orhan Kemal, romanda Necati üzerinden kendisinin Nuriye Hanım ile olan evliliğini anlatmaktadır. Romanın ana malzemesi Orhan Kemal’in yaşamıdır.

“Fabrikada çalıştığı yıllarda yaşadığı, gözlemlediği çoğu şey daha sonra eserlerinde yer almıştır. Fabrikadaki çalışanlar arasında güzel bir göçmen kız vardır. Bu kız, Zagrep ’te doğmuş, beş yaşındayken annesini yitirmiş, Birinci Dünya Savaşı ’nın sonrasında da babasıyla birlikte Türkiye ’ye göç etmiştir. Orhan Kemal ona âşık olmuş, evlenmek istemiştir. Bu niyetini Kudüs ’te bulunan babasına yazmış ve babasının ‘büyükannen beğeniyorsa evlenebilirsin ’ cevabı üzerine Orhan Kemal evlenmenin gerektirdiği sorumlulukları pek de dikkate almadan 1937 Mayıs’ında Nuriye Hanım ile evlenmiştir. Nuriye Hanım, hayatın zorluklarıyla küçük yaşlarda karşılaşmış ve daha on ikisinde fabrikada işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Aşında varlıklı bir aileden gelen ama Adana’ya göçle birlikte durumları kötüleşen Nuriye, babası bir iş kazasında sakatlanıp çalışamaz duruma düşünce evin yükünü ağabeyiyle birlikte sırtlanmak zorunda kalmıştır Orhan Kemal, Nuriye Hanıma olan aşkını ve onun çocuk yaşta sırtlandığı zorlukları Cemile olarak romanlaştırmıştır.” (Eyigün,2006: 28-29).

Cengiz Aytmatov’un “Cemile” adlı hikâyesi 1958 yılında Moskova’da önce Kırgızca sonra Rusça olarak yayınlanmış ve Fransızcaya çevrilmiştir. Cemile, Louis Aragon tarafından “dünyanın en

güzel aşk hikâyesi” olarak dünyaya tanıtılmıştır. Aragon, bize yazar ve yazarın eseri yarattığı ortam hakkında da önemli bilgiler vermektedir:

“Kırgızcadan çevrilen bu hikâyeyi Sovyet dergisi Novi Mir’in Ağustos 1958 tarihli sayısında okumuştum. Yazarın adı da yabancıydı. Bilgi edinmek istedim, son derece alelade ve beni aydınlatmayan birtakım şeyler söylendi. Yazarlığa daha yeni atılan biriymiş. Yazar Cengiz Aytmatov 12 Aralık 1928’de doğmuş, demek ki Cemile yayımlandığında daha otuzunda bile değil. Kırgızistan’daki Şeker köyünden bir memurun oğlu. Öğrenimi önce Şeker köy okulunda, sonra bölge yatılı okulunda yapmış. On beş yaşında, yani cemile hikâyesinin geçtiği dönemde, İkinci Dünya Savaşı’nın üçüncü senesinin yazında, köyde erkelerin az olduğu sırada, köyündeki Sovyet sekreteri olmuş. Bütün bunlar bize az bilgi veriyor. 1946 yılında biz onu Kazakistan’a komşu şehir Cambul’daki Veteriner Teknik Okulu’nda, ardından Kırgızistan Tarım Enstitüsü’nde buluyoruz. Buradan 1953’te mezun olur. Bu tarihten Cemile’nin yayımlandığı güne kadar, Aytmatov, Kırgızistan Hayvan Yetiştiriciliği Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü’nün deneme çiftliğinde çalışır. Ülkesinin basınında bir dizi hikâyeyeyle 1952’den itibaren görünmeye başlar ve bunlarla edebiyat alanında kendini gösterir. Aytmatov, Kırgız yazarlarının eserlerini Rusçaya çevirir. 1956-1958 yılları arasında Moskova’daki Gorki Enstitüsü’nde staj görür. 1957 yılında Sovyet yazarlar Birliğine kabul edilir. Ne var ki bunların hiçbirisi, Orta Asya’nın bir yerlerinde bir gencin, yirminci yüzyılın ikinci yarısının başlarında, size yemin ederim ki, dünyanın en güzel aşk hikâyesi olan bir hikâyeyi yazmasını açıklamaya yetmez”(Aragon, 2008: 36).

Nerimanoğlu, Aragon’un hikâyeyi görmesinin şans eseri olduğunu ve bu durumun Cengiz Aytmatov’un dünya tarafından tanınmasını hızlandığını söyler. Nerimanoğlu’na göre, Cengiz Aytmatov’un hikâyesi edebiyat ve metafor olarak basit bir hikaye olmasına rağmen üzerindeki feza oldukça geniştir ve eser yazarın gelecekteki başarılarına işaret etmektedir. (Nerimanoğlu, 2011: 71). Kaplan’a göre ise Aytmatov, Cemile hikâyesinin kurgusunu ve düşünce yapısını bilinçli bir tutumla şekillendirmiştir (Kaplan, 1998, 122).

Cengiz Aytmatov ve Orhan Kemal eserlerinde aşkı anlatmaktadır. Her iki eseri birbirine yaklaştıran aşk, Cengiz Aytmatov’un eserinde daha belirgindir.

“Kişi, sınırlandırılmışlığını ve ölümlülüğünü, onu varlığın duvarlarına sınırlarına çarpan aşk ile daha yoğun bir şekilde duyumsar ve yaşamın bir parçalanma süreci olduğunu daha kökten kavrar. Bu yönüyle aşk, bir tutunma noktasıdır; insanı, varlığın kaotik boşluğunda yitip gitmekten kurtarır. Böylece insan, ölümlü korkmadan yüzleşebilir; ölümün yok eden, silen, yutan kesinliğine karşı; aşk, yaşamın var eden,

çoğaltan ve açımlayan gücüdür. Bu iki karşıt açılım, varoluşsal kaygılarla canlı organizmanın içine farklı oran ve görüntü biçimleriyle sinmiş tanrısal bir nüvedir” (Korkmaz, 2008: 1).

Cemile Karakterleri

İncelediğimiz her iki esere verilen “Cemile” adı, eserlerin başkahramanlarıyla bağlantılıdır. Eserlerde olay akışını etkileyen ana unsurun kahramanın karakteri ve davranışları olmasıyla Cemile adının seçilmesinin bir ilişkisi var mıdır bilinmez ancak her iki karakter de oldukça başarılı olarak çizilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak, karakterleri daha ayrıntılı olarak incelemek yerinde olacaktır.

Orhan Kemal’in çizdiği “Cemile” tipi pozitif bir karakterdir ve bu olumlu karakter romanın dilini ve üslubunu en başından itibaren etkilemiştir. Cemile, babası ve ağabeyi ile yaşayan annesini genç yaşta kaybetmiş bir Boşnak kızıdır. Ağabeyi ve Cemile fabrikada zor şartlarda çalışmakta, babaları ise ev işleri yaparak onlara yemek yapmaktadır. Deveci Halil adlı karakter, Cemile’ye sahip olmak istemekte, her fırsatta biraz da tehditkâr bir tavırla bunu dile getirmektedir. Cemile ise Necati’yi sevmektedir. Cemile’yi bu bağlamda düşündüğümüzde, yazarın üzerinde Türk aile yapısına ve töresine bağlı bir genç kız ya da kadın portresi çizme zorunluluğu vardır. Böyle bir durumda yazar, Cemile’yi erkeksi tavırları olan bir karakter olarak karşımıza çıkarmıştır. Romanda birçok yerde bunu hissederiz. Orhan Kemal’in Cemilesinin erkeksi tavrı etrafındaki kişilere ve hayata karşıdır. Sevdiği adama tek başkaldırısı, kendisini istetmemesiyle ilgilidir.

Cengiz Aytmatov ise hikâyesini Cemile’nin kişiliği üzerine kurmuştur, hikâyenin karakter ağırlıklı bir hikâye olduğu hissedilir (Kaplan, 1998: 120). Cemile, hikâyede Sadık ile yarışan ve Sadık’ın yarışta geçemediği bir kadındır. Aytmatov’un Cemile karakterine böyle bir güç vermesi, onun Dede Korkut Kitabı’na yaptığı bir göndermedir¹. Ayrıca Sadık’ın yarışta geçemediği Cemile tek evlat olmasından dolayı hem erkek hem kız gibi yetiştirilmiştir, atlarla ilgilidir. Bu özellikler Cemile’nin erkeksi yapısını beslemiştir. Daha sonra Sadık Cemile’yi kaçıtır ve evlenirler. Evliliklerinin dördüncü ayında Sadık askere gider. Cemile bu sırada yalnız kalır. Erkeksi tavırlarına rağmen kadınlarla iyi geçinen Cemile’nin haksızlığa tahammülü yoktur. Kadınların bazılarını saçından sürüklemesi, hikâyede karşımıza çıkan ve onun erkeksiliğine gönderme yapan güç unsurdur. Hikâyenin devamında birçok yerde Cemile karşımıza erkeksi tavırlarıyla çıkmaya devam etmektedir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ergin, Muharrem (2003), “Kam Püre’nin oğlu Bamsı Beyrek Destanı”, **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, ss. 57-89.

Cemile'nin erkeksi tavrı, çevresindeki herkese karşıdır. Hikâyenin devamında Cemile, Danyar ve Seyit'e buyruklar yağdırır, erkek gibi at arabası kullanır ayrıca Danyar'a çıkışır. Bu sahneler, Cemile'nin eşine sadık bir kadın olduğu tezini güçlendirmektedir. Okuyucuyu asıl şaşırtacak olan nokta, bu sahneler üzerinden hazırlanmıştır. Erkeksi tavırları olan kadın, töreye karşı gelerek kadın yüreğiyle hareket etmiş, sevdiği, âşık olduğu adamla uzaklara kaçmayı tercih etmiştir. Cemile için mutlu olarak biten son, Cemile'yi toplumda alçaltmasından dolayı Seyit ve diğer aile fertleri için oldukça üzücü olmuştur. Toplumsal normlar dolayısıyla ailenin aksine sadece bir kişi onu anlar. O da Seyit yani Cemile'nin "kiçi balası"dır. Öte yandan, savaş döneminin bitiminde insanların özlemini çektiği aşk hikâyesi Cemile'dir, ahlaki değerlere uysa da uymasa da bu böyledir. Hikâyeyi dünyaca beğenilir kılan da bu aşk ve insan unsurlarıdır.

Olay Akışı

Cemile romanında Orhan Kemal, önce karakterleri tanıtarak başlar ve böylece olaylara katkılarının bağlantılarını kurarak ilerler. Dönemin modernleşme ve makineleşme sürecini yansıttığı karelerle okuyucuyu sürükler. Aile yapısı, düzen, toplumsal sınıflar, haklar ve özgürlüklere yapılan vurguyla birlikte roman kurgusu ilerler. Fabrika yaşamı, günlük yaşam, sosyal yaşam, toplumsal normların işleyişi romanda ayrıntılı biçimde işlenir. Cemile'nin erkeksi tavırları, ailesi için fedakârlıkları ve sadece sevdiği erkekle olan iletişimi, onu toplumsal açıdan kabul gören bir ilişkiye götürür. Eserde sosyal ortam ahlaki açıdan çöküntü içerisinde. Ayrıca töreye uygun hareket eden Cemile, Necati'ye kendisini istemesi hususunda adeta çıkışır ki bu tavrı erkeksidir. Olayın kurgusu içinde Necati ve Cemile ilişkisi, oldukça sönük bir aşk hikâyesi olarak durur. Bu da olay akışının ilerleme sürecinde okuyucu tarafından fark edilir. Dönemin şartlarını, fabrikalarını yansıtan yazar, okuyuculara refah olmadan aşkın birçok zorluğu içeren bir ilişki olduğunu anlatmaya çalışır.

"Cemile romanında, olumsuz yaşam şartları içerisinde ayakta durabilme mücadelesi veren bireyin çatışmaları sevgi bağlamında anlatılır. Eserde tanrısal bakış açısını kullanan anlatıcı, Cemile 'nin yüreğinde aşkın filizlenişini; Necati 'nin endişelerini, iç çatışmaların, çelişkilerini; Devci Çopur Halil'in oyunlarını; Karakız'ın ikiyüzlü kimliğinin ayrıntılarını; İhtiyar Malik ile arkadaşı Muy'un suskunluğun ardına gizlenişlerini; Musa'nın ninesi Tetka Bilelka'nın geçmişe özlemini; işçilerin ve ailelerinin fiziksel ve ruhsal tükenişlerini, çırpınışlarını; çıkar çevrelerinin hesaplarını gözlemleyen, bütün ayrıntıları bilen ve aktaran bir konumdadır." (Eliuz, 2009: 1142).

Cengiz Aytmatov'un Cemile hikâyesinde ise olay akışı oldukça hareketlidir dolayısıyla okuyucuyu sürükler ve merak içinde bırakır. Aile yapısı, töre, toplumsal sınıflar, haklar ve özgürlükler, Sadık ve Cemile'nin ilişkisine yapılan vurgu, Sadık'tan gelen mektuplar, Cemile'nin karakteri ve Danyar ile tanışması hikâyedeki lirizmi temellendirir. Hikâyedeki "Hey Danyar! Sen hiç âşık oldun mu?" cümlesi okuyucuyu iyice hikâyeye bağlamakta, hikâyenin akışını netleştirmektedir. Bu soruyla birlikte yazar, Danyar'a türkü söyletmektedir. Danyar türkü söylediğinde ise okuyucu hikâyenin sonu için fikir yürütmeye başlamaktadır.

Folklorik Unsurlar

Folklor, bir milletin kültür birikimidir. Bu birikim, milletlerin edebî ve estetik yönü olan bütün yaratımlara yansıtılır. "*Folklorik sembollerin, edebiyatın bütün roman ve hikâyelerinde olması oldukça dikkat çekicidir.*" (İbrayev, 1998: 100). Orhan Kemal'in "Cemile" romanı folklorik unsurlar açısından oldukça zengindir. Yazar eserde, hızlı modernleşme ve sanayileşmenin etkisiyle şekillenen şehirde, şehirlilikle köylülük arasında kalan, arabesk, yoksul, çaresiz halk arasında geçen olayları, aşk ve emek perspektifinden bakarak yansıtmaktadır. Romandaki olayların Çukurova yöresinde geçtiği de düşünülürse, folklorik unsurların anlatımı güçlendirmesi kaçınılmazdır. Bugün bile sanayileşmenin Çukurova'nın dokusundan sökemediği unsurlar folklorik değer taşımaktadır. Orhan Kemal'in eserde kullandığı dil, sade ve anlaşılırdır ve yöresel özellikleri yansıtmaktadır. Romanın anlatımını güçlendirmek amacıyla yoğun olarak atasözlerine de yer verilmiştir. Aslı ve Kerem hikâyesi, eserde Cemile ve Necati ilişkisini hatırlatır şekilde karşımıza çıkar. Eserde Malik Ağa'nın halk hekimliği özelliği taşıyan tedavi unsurlarını bildiği de anlatılmaktadır.

"Cengiz Aytmatov, halk kültürü kaynağından beslenen, eserlerinde folklorik değerleri işleyen ve bunlara geniş anlamlar yükleyen bir sanatçıdır." (Çınar, 1998: 63). Aytmatov, "Folklorik motifleri süsleme olarak kullanmıştır."(Orazova, 1998: 186). Cemile hikâyesi Aytmatov'un diğer tüm eserlerinde olduğu gibi folklorik unsurlar bakımından oldukça zengindir. Eserde en çok türkülere vurgu yapılmaktadır. Danyar Cemile'ye söylediği sevda türkülleriyle, onu töreye ve geleneğe karşı gelmeye zorlamıştır. Eserin değişik yerlerinde at, şölen, tören ve masal öğelerine yer verilmiş, aile kurumu hakkında toplumsal normlara ve inanışlara vurgu yapılmıştır. Ayrıca eserde atasözleri, oldukça önemli yerlerde anlatıyı güçlendirmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda eserde, kargışlara da yer verilmiştir. Aytmatov, gelenek olarak kabul edebileceğimiz folklorik unsurları modern anlatı tarzıyla buluşturarak onları güncellemiş, günümüze taşımış, kültürel kodları genç nesillere

aktarmıştır. Lirikmi destekleyen folklorik unsur olarak türkölere yapılan vurgu ise eserin aşk hikâyesi olmasında büyük rol oynamıştır. Diyebiliriz ki, Cemile ve Danyar aşkı yaratmakta türkölülerin rolü büyüktür.

Trajik Kişi

Trajik kişi, hür olduğunun farkında olarak hür davranan ve bu yüzden başka türlü davranabileceğini de bilen kişidir. Davranışının sonunu görek kendi istediğini yapar. Yapabileceği başka şey varsa da yapmaz çünkü kendisine göre yol gösteren bir şeyi vardır(Kuçuradi, 1996: 21). Cengiz Aytmatov’un hikâyesinde Cemile, Danyar’ı zor bir durumda bırakır ve onu trajikleştirir. İki kişinin ancak taşıyabileceği bir buğday çuvalıyla Danyar’ı sınar. Danyar, çuvalı taşımak ya da taşımamak konusunda düşünür. Danyar, çuvalı taşıyamazsa Cemile’yi kaybedebilir, çuvalı taşırsa bunu hayatı pahasına yapacaktır. Sonunda çuvalı taşımaya karar verir ve kaldırır. “*Bırak onu, sadece şaka idi*” diyen Cemile’yi Danyar “*Defol!*” diyerek kovar. Böyle diyen Danyar, çuvalı kaldırarak sevdiği kadına aşkı ispatlar. Danyar’a kararında yön veren Cemile’ye duyduğu aşktır. Bu noktada Cemile gerçeğin farkına varır. Cemile bu olaydan sonra kendisiyle bir değerler çatışması yaşar ve bu çatışma sonrası Danyar ile birlikte kaçarak trajikleşir. “*Aytmatov, trajik şartları tasvir etmede de her zaman olduğu gibi sağduyuludur.*”(Akmataliyev, 1998: 29). Aytmatov’un hikâyesinde, Cemile ve Danyar’ı trajik yapan unsur, hissettikleri aşktır. Danyar’ın trajedisini de kendi trajedisini de Cemile yine kendisi hazırlamıştır.

“Her istediğini istediği biçimde yapma hak ve hürriyetini kendinde gören Cemile, ezilen bir kadın kimliğiyle algılanamaz, nitekim hikâye onun iradesi doğrultusunda sonuçlanmıştır.”(Kaplan, 1998: 126).“Toplum hayatını tanzim etmek için konulan hiçbir kuralın insanın mutluluğu önüne bir engel olarak çıkmaması gerekir. Hikâyeye egemen olan trajik durum budur. Kahramanların şahsında insan iradesini hem şekil hem de muhteva bakımından birbirleriyle örtüşen yaman bir sınava çekmiştir.”(Sağlam, 2008: 34).

Orhan Kemal’in eserinde ise trajik kişiye rastlanmaz. Orhan Kemal’in eseri otobiyografik bir romandır. Yazar, eserindeki karakterleri kendi hayatından yola çıkarak şekillendirmiştir. Dolayısıyla Orhan Kemal’in romanda kendi yaşamıyla beslediği kurgunun en önemli yanlarından biri karakterlerdir. Cemile ile Necati ilişkisinde Cemile işçi, Necati memurdur. Her ikisi de bu durumu önemsemekzen, Necati’nin babaannesinin tavrı bu gerçekliği onlara hatırlatacaktır. Cemile’de Necati’yi kendisini istemesi konusunda sıkıştırır. Sonunda Necati babaannesini ikna ederek onları Cemile’nin evine yollar. Babaannenin Cemile’yi istemeye geldiği gün fabrikadaki olaylar ayaklanmaya dönüşmüştür. Cemile’nin babaanneyle ilk karşılaşması hoş olmayan bir

şekildedir. Aslında bu durum dönemin tüm gerçekliğinin de yansıtıldığı trajik bir sahnedir.

Tabiat

Orhan Kemal'in romanında tabiat, Cemile'nin yaşadığı bahçe ya da mahalle içinden görünen gökyüzüyle sınırlıdır. Olayların anlatıldığı zaman diliminde hava yağmurludur, bulanıktır. Mahalle düzeni olmadığı için de yağın yağmurun oluşturduğu su birikintileri insanların yaşamını etkiler. Romanda tabiat, fabrikanın ortamı ve mahallenin düzensiz yapısı içinde de yer bulamaz. Hatta diyebiliriz ki, romanda güneş bile görünmez. Tabiat unsuru, romanda geri planda kalmıştır. Böylece tabiat, romanın konusunu ve olay akışını destekleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmamaktadır.

Cengiz Aytmatov'un Cemile adlı hikâyesinde ise tabiat, aşkı destekleyen önemli bir unsurdur. "Cengiz Aytmatov'un hikâyesinde Aragon'u büyüleyen asıl unsur tabiat bütünleşmesidir. Ayrıca yazar tabiatı, çocuğu bütünleyen, tarihi bugüne getiren bağ çevre olarak da kullanır." (Sepetçioğlu, 1998: 199). "Aytmatov'un eserde tabiata önem verdiği ortadadır. İleride ressam olacak Seyit'in ağzından anlattığı hikâyede müzik ve tabiat unsurlarını ustaca kullanmıştır. Aşkın olduğu ortam tabiattır ve tabiatın gelen insanın yine tabiatındaki türkülerle hikâye tamamlanmıştır. (Çağın, 2008: 45). Aytmatov'un Cemile'sinde ressam olan hikâye kahramanı Seyit eserdeki tabiat unsurunu destekleyen en önemli karakterdir. Hikâye Seyit'in tablo anlatımıyla başlar, sonra çocukluk günlerine döner. Seyit'in ağzından okuduğumuz hikâyede tabiat tamamıyla bir arka dekorudur. Danyar'ın tabiata dönük kişiliği de Cemile ile olan ilişkisini beslemiştir. Diğer taraftan Danyar'ın bir ağustos gecesi söylediği türkü ise içerik olarak tabiatı tasvir etmektedir. Ayrıca tabiat, Danyar'da saflık olarak karşımıza çıkar. Öyle ki Cemile'ye duyduğu hislere karşın okuyucuyu tedirgin eden bir davranışı yoktur. Cemile'de bunun farkındadır. Ona güven duymasını ve onunla kaçmasını da Danyar'ın kişiliğiyle ilgili unsurlara bağlayabiliriz. Cemile ve Danyar hikâyede birbirleri için yaşayabilecek iki insandır. Bu durumun en başından beri farkında olan Seyit, içten içe itiraz etse de bu aşkı gözlemler ve bize aktarır, hatta gidişlerini bile resmeder.

Mekân

Mekân, tüm anlatıların temel eksenlerinden biridir. "Orhan Kemal'in eserinde ana mekân dokuma fabrikası ve yaşanan yoksul mahalledir. Yoksul mahallesi açık-dar mekân, dokuma fabrikasını, fabrika kahvesini ve şaraphaneyi kapalı mekân ve Cemilelerin evini özel mekân kabul edebiliriz." (Narlı, 2002: 96). Orhan Kemal Cemilesinde bireylerle mekânlar arasında ilişki kurmuş ve onları çözümlerken bu

ilişkiden yararlanmıştı. Yaşanılan her duyguyu mekânla bağlantılı hale getirmiştir. “Mekândaki yıpranmışlık, bozulmuşluk ve ayakta duramama; içinde barınan insanların da genel niteliğidir. Tanrısal anlatıcı, mekân betimlemelerindeki niteleme sıfatları ile izleksel kurguya fon oluşturur. Ayrıca mekâna, yaşayanlarıyla aynı kaderi paylaşması dolayısıyla da canlı bir varlık olma niteliği kazandırmış olur.”(Eliuz, 2009: 1145).

Cengiz Aytmatov’un eserinde mekân, sadece bir arka plan olarak kalır ancak bu arka plan dönemin siyasi düzenini de ister istemez bizlere yansıtır. Eserde, bir yanda Sovyet sisteminin yarattığı kaotik kolhoz, diğer yanda geniş bozkırlar vardır. İstasyon ve ev de diğer mekânlardır. Eserde kolhozun üretim ortamı olarak ayrıntılı şekilde anlatılması dikkat çekicidir. Bu anlatım Cemile ve Danyar’dan kaynaklanmaz, yazar bu mekâna vurgu yapmak istemiştir.

Sonuç

Her iki eserde başkahraman, Cemile adlı karakterlerdir. Her iki Cemile karakterinin de erkeksi tavırları vardır. Her iki karakterde dış çatışmalar yaşar. Sadece Aytmatov’un Cemilesi kendiyile bir iç hesaplaşma ve çatışma yaşar.

Her iki eserin olay akışı oldukça hareketlidir. Orhan Kemal’in Cemile’sinde Cemile ile Necati’nin ve Cengiz Aytmatov’un Cemile’sinde Cemile ile Danyar’ın sonuna dair okuyucu merakının canlı tutulduğu görülmektedir.

Her iki eserde de folklorik unsurlar, metni destekler ve zenginleştirir. Orhan Kemal hızlı şehirleşme sonucu ortaya çıkan arabesk durumu folkloru kullanarak yansıtırken, Cengiz Aytmatov’un tüm eserlerinde olduğu gibi Cemile adlı eserinde de folklor çok önemli bir malzemedir.

Trajik kişi kavramı, Cemile ve Danyar’ın öyküsüne birebir uymaktadır. Orhan Kemal’in eserindeyse Cemile ile Necati karakterleri yazarın yaşamından hareketle çizilmiştir.

Tabiat, Orhan Kemal’de önemli bir unsur değildir. Aytmatov’un eserinde tabiat, geniş yer kaplar ve eserin anlatımını zenginleştirerek konuyu tamamlayan bir unsur olarak yer alır.

Mekân, her iki eserde de önemlidir. Orhan Kemal bireylerle mekân ilişkisi kurmuş ve onları okuyucuyla tanıştırdıysa da bu ilişkiden yararlanmıştı. Cengiz Aytmatov ise mekânı olduğu gibi yansıtmış, dönemin düzenini mekân üzerinden belirtmiştir. Kolhoz, özellikle vurgu yapılan bir mekândır.

Cengiz Aytmatov'un Cemile'si, bir hikâye olmasına rağmen oldukça zengin bir dokuda karşımıza çıkar. Tüm unsurlar birbirine paralel olarak kullanılmasına rağmen aşk en önemli unsurdur. Orhan Kemal'in eseri bir romandır- tek kahraman üzerinden yürüyen kurgusuyla ve hikâye ile roman arasında ancak romana daha yakın- ve eserde Cemile ile Necati'nin aşkı toplumsal sınıf, fabrika, sosyal mekânlar gibi unsurların gerisinde kalmıştır. Eserde tüm unsurlar paralel olarak ilerlememiştir. Bu fark bir yazarı diğerinin önüne ya da arkasına taşımaz elbette. Her iki eserde beğeni görmüş, çağının ihtiyacını karşılamayı başarabilmiştir. Anlatım tekniği açısından Cemile hikâyesi, tabiat tasvirleri ve diyaloglarla ilerlerken, Cemile romanında durum olayların tasvirlerinin derinliğiyle farklılaşır. Cemile karakterleri töre ve gelenek açısından benzer beklentilerle çizilmiş olmasına rağmen, olayların akışı Orhan Kemal'in Cemile'sini toplumda konumlandırırken farklı kılmamış ancak Cengiz Aytmatov'un Cemile'sini toplumda evli bir kadın olarak bir başkasıyla kaçmasından dolayı alçaltmıştır. Günümüzün sanat ve aşk anlayışıyla neredeyse yarım yüzyıl önce yazılan aşk konulu iki eseri okuduğumuzda, damağımızda kalan tadın farklılığı elbette ki yazarların üslubundan kaynaklanmaktadır.

KAYNAKLAR

- ARAGON, Louis (2008), *“Dünyanın En Güzel Aşk Hikâyesi”*, (Çev. Cemal Aydın), **Türk Edebiyatı Aylık, Fikir ve Sanat Dergisi**, Cengiz Aytmatov Özel Sayısı, S. 418, ss. 36-40.
- AYTAÇ, Gürsel (1997), **Karşılaştırmalı Edebiyat**, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- AYTAÇ, Gürsel (1999), **Genel Edebiyat Bilimi**, İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- AYTMATOV, Cengiz (1974), **Bütün Eserleri II**, (Akt. M. Ethem Gözülü), İstanbul: Cem Yayınevi.
- ÇAĞIN, Sabahattin (2008), *“Tabiattan ve Musikiden Doğan Aşk: Cemile”*, **Türk Edebiyatı Aylık, Fikir ve Sanat Dergisi, Cengiz Aytmatov Özel Sayısı**, S. 418, ss. 4046.
- ÇINAR, A. Abbas (1999), *“Aytmatov'un Eserlerinde Halk Kültürünün Rolü”*, **Cengiz Aytmatov Bilgi Şöleni Bildirileri (8-10 Aralık 1998-Ankara)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 63-75.
- ELİUZ, Ülkü (2009), *“Orhan Kemal'in Romanlarında Bakış Açısı ve Anlatıcı”*, **Turkish Studies**, C. 4/8, ss. 1135-1165.
- ENGİNÜN, İnci (1992), **Mukayeseli Edebiyat**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- EYİĞÜN, Rahşan Yıldız (2006), **Orhan Kemal'in Hayatı Eserleri ve Orhan Kemal Uyarlamalarının Türk Sinemasındaki Yeri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- İBRAYEV, Şakir (1999), *“Cengiz Aytmatov ve Folklor”*, **Cengiz Aytmatov Bilgi Şöleni Bildirileri (8-10 Aralık 1998-Ankara)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 99-103.
- KAPLAN, Ramazan (1999), *“Kurgulama Tekniği Bakımından Cemile Hikâyesi”*, **Cengiz Aytmatov Bilgi Şöleni Bildirileri (8-10 Aralık 1998-Ankara)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 119-127.

- KEMAL, Orhan (2004), **Cemile**, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- KOLCU, Ali İhsan (2008), **Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan (2008), "Aytmatov Anlatılarında Aşkın Eriştirici ve Dönüştürücü Gücü", **Bilgi**, Yaz/200,8 S. 46, ss. 1-8.
- KUÇURADI, İonna (1996), **Max Scheler ve Friedrich Nietzsche'de Trajik Olan**, İstanbul: Yankı Yayınları.
- NARLI, Mehmet (2002), **Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- NERİMANOĞLU, Kamil Veli (2011), "*Sovyet ve Dünya Edebiyatı Bağlamında Cengiz Aytmatov Fenomeni*", **Turkish Studies**, C. 6/3, ss. 69-73.
- ORAZOVA, Gülbara (1999), "*Cengiz Aytmatov ve Türk Halklarının Folkloru*", **Cengiz Aytmatov Bilgi Şöleni Bildirileri (8-10 Aralık 1998-Ankara)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 185-191.
- ÖZCAN, M. Emin (2002), "*Karşılaşma/Karşılaştırma: Komparastistik Zihniyetin Doğuşu*", **I Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu**, Eskişehir, ss. 364-372.
- ÖZERİNÇ, Emine (2010), Orhan Kemal'in Fabrika ve Toprak İşçilerini Konu Alan Bereketli Topraklar Üzerinde, Vukuat Var ve Hanımın Çifliği Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mağusa.
- ROUSSEAU, A. M. ve Claude Pichois (1994), **Karşılaştırmalı Edebiyat**, (Çev. Mehmet Yazgan), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- SAĞLAM, Nuri (2008), "*Emine Ele Sormuş Aşkını, Cemile Yüreğine*", **Türk Edebiyatı Aylık, Fikir ve Sanat Dergisi, Cengiz Aytmatov Özel Sayısı**, ss. 30-36.
- SEPETÇİOĞLU, Necati (1999), "*Yoldaşım Cengiz Aytmatov*", **Cengiz Aytmatov Bilgi Şöleni Bildirileri (8-10 Aralık 1998-Ankara)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 195-201.
- WELLEK, Rene ve Austin Warren (1993), **Edebiyat Teorisi**, (Çev.: Ömer Faruk Huyugüzel), İzmir: Akademi Kitabevi.